

Filmové archivy v „digitálním věku“

The European Film Gateway (EFG) a první světová válka on-line (EFG1914)

Charakteristickým projevem „digitálního věku“ je prudký rozvoj informačních technologií. Filmovým archivům a filmotékám přinesl nejen nové možnosti zpřístupňování vlastních sbírek a informačních zdrojů, ale i nové dimenze spolupráce mezi jednotlivými institucemi. Digitalizované sbírky filmů a dokumentů s filmem souvisejících se dynamicky rozrůstají. V některých archivech a filmotékách již mohou badatelé pracovat výhradně s digitálními kopiemi, a originály tak nemusejí opouštět stabilní prostředí depozitářů. Velké rezervy však stále vykazuje online zpřístupňování digitalizovaných sbírek. Řada z nich se stále vyskytuje pouze na lokálních úložištích, online dostupnost je stále nízká. Zpřístupňování rovněž komplikuje i autorsko-právní legislativa. „Digitální věk“ tedy přináší nové výzvy celoevropských rozměrů.

Dne 1. září 2008 byl oficiálně zahájen projekt The European Film Gateway (EFG).¹⁾ V rámci programu eContentplus financovala 80 % nákladů Evropská komise, podpora z evropských finančních zdrojů byla ukončena 31. srpna 2011.

Cílem projektu, jehož vznik společně iniciovaly Association des Cinémathèques Européennes (dále jen ACE)²⁾ a European Digital Library Foundation,³⁾ bylo propojení digitalizovaných sbírek filmů a ne-filmových dokumentů (fotografie, plakáty, textové dokumenty) s metadaty filmografických databází a následné on-line zpřístupnění širokému spektru uživatelů prostřednictvím centrálního přístupového bodu v podobě webového portálu. Přítomnost EDL Foundation v roli iniciačního partnera nebyla náhodná — v rámci Europeany vystupuje EFG v roli hlavního agregátora, který zpřístupňuje obsah evropských filmových archivů a filmoték uživatelům Europeany. Projekt EFG sdružil v konsorciu 21 evropských institucí, které zajistily poskytování obsahu i technologické řešení projektu: ACE (Frankfurt nad Mohanem/Brusel), Cinemateca Portuguesa — Museu do cinema (Lisabon), Cineteca del Comune di Bologna, Istituto di Scienza e Tecnologie dell'Informazione „Alessandro Faedo“ (Pisa; hlavní technologický partner projektu),⁴⁾ Det Danske Filminstitut (Kodaň),

1) Dále jen EFG. Koordinaci projektu zajišťoval Deutsches Filminstitut (dále jen DIF). Viz též www.efgproject.eu.

2) Association des Cinémathèques Européennes — sdružení evropských národních a regionálních institucí, které pečují o audiovizuální dědictví. Podrobně viz www.acefilm.de.

3) Cílem European Digital Library Foundation (dále jen EDL) je poskytnout on-line přístup k evropskému kulturnímu dědictví, zejména podporou celoevropské spolupráce při budování Evropské digitální knihovny (dále jen Europeana).

4) Dále jen CNR — ISTI.

Deutsches Filminstitut (Frankfurt nad Mohanem), EDL Foundation (Haag; kontakt s Europeanou), Eremo srl (Cupramontana; propagace projektu), FernUniversität (Hagen), Filmarchiv Austria (Videň), Filmoteka Narodowa (Varšava),⁵⁾ Istituto Luce (Řím), Kansallinen Audiovisuaalinen Arkisto (Helsinky), La Cinémathèque Française (Paříž), Lichtspiel — Kinemathek (Bern), Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (Vilnius), Magyar Nemzeti Filmarchívum (Budapešť), Národní filmový archiv (Praha), Nasjonalbiblioteket (Oslo), Nederlands Filmmuseum (Amsterdam),⁶⁾ reelport GmbH (Kolín n. Rýnem; podpora při zpřístupňování digitalizovaných filmů), Tainiothiki tis Ellados (Athény).

K naplnění vytyčeného cíle vedla cesta přes několik základních kroků: definice funkcí portálu z hlediska uživatelů, specifikace základních pravidel pro jednotnou strukturu metadat (informace „o čem“ a „jak“), zajištění jednoznačné identifikace filmových děl katalogizovaných pod různými distribučními názvy, nezbytné intenzivní řešení autorsko-právních otázek. S ohledem na výše uvedený cíl a kroky vedoucí k jeho naplnění byla pracovní činnost rozfázována do osmi úzce provázaných „pracovních balíčků“ (dále jen WP). Každý WP měl svého institucionálního lídra, který definoval hlavní úkoly, odpovídal za koordinaci jednotlivých pracovních aktivit a tvorbu interních pracovních materiálů.⁷⁾ Pro WP 1–3 byly ustaveny zvláštní pracovní skupiny (15–20 odborníků), do nichž vyslaly zúčastněné instituce své zástupce, kteří podle svých profesních specializací přispívali kvalifikovanými doporučeními k řešení pracovních úkolů.

Po překonání řady technologických překážek byl portál EFG s ovládacími prvky v angličtině

zprovozněn v létě 2011. Sklizeň digitálního obsahu a metadat z informačních systémů jednotlivých archivů a filmoték probíhala až do konce kalendářního roku 2011, během tohoto období rovněž proběhla implementace ovládacích prvků portálu v jazycích účastnických zemí. Na konci ledna 2014 portál EFG zpřístupňuje 660 729 digitálních objektů — 51 054 filmů, 567 867 obrazových dokumentů a 41 808 textů.

Již během prvních oficiálních představení EFG odborné i laické veřejnosti v letech 2009 a 2010 zaznamenala tato iniciativa evropských filmových archivů a filmoték nebyvalý zájem a velká očekávání. Řada dotazů veřejnosti se týkala potenciálního zpřístupňování dalších dokumentů a případné rozsáhlejší digitalizace filmových sbírek. O vstup do rýsujícího se pokračování projektu EFG projevíly zájem též instituce, které jej během příprav EFG v roce 2007 neměly. Jako nejmýsluplnější záměr pro návrh nového projektu se ukázala myšlenka digitalizace rozsáhlejší, tematicky ucelené masy doposud neznámých filmových i ne-filmových materiálů a jejich následné zpřístupnění prostřednictvím již existující platformy — portálu EFG. Filmy spojené s první světovou válkou se ukázaly být jedinečným tematickým pojivem. K válečnému konfliktu se vztahovala nemalá část dobové filmové produkce. Bohužel, do současnosti se dochovalo méně než 20 % jejího objemu. Není snad třeba zdůrazňovat, že pro poznání událostí, které do té doby bezprecedentně otřáslы světem, mají tyto snímky neocenitelnou dokumentární hodnotu. Valná většina z nich však stále leží na regálech archivních depozitářů a širší veřejnost o nich vůbec neví. Za účelem digitalizace a zpřístupnění těchto unikátních filmů byl v únoru 2012 zahájen projekt EFG1914.

5) Filmoteka Narodowa se k projektu připojila jako přidružený člen až v roce 2010.

6) Od roku 2010 EYE Film Instituut Nederland (dále jen EYE).

7) WP 1 (Filmarchiv Austria): User needs and service requirements; WP 2 (CNR-ISTI): Technical Interoperability and Access; WP 3 (Det Danske Filminstitut): Content Enrichment and Semantic Interoperability; WP 4 (DIF): Service Implementation and Operation: Web Platform; WP 5 (EYE): IPR Management and Administration; WP 6 (Eremo srl): Dissemination and Networking; WP 7 (ACE): Legal and organisational governance, sustainability planning; WP 8 (DIF): Project co-ordination.

Projekt spolufinancovaný Evropskou komisí v rámci programu CIP/ICT-PSP⁸⁾ opět koordinoval DIF.

V konsorciu EFG1914 se na poskytování obsahu a tvorbě technologického řešení podílelo 26 partnerů: ACE (Frankfurt n. Mohanem/Brusel; propagace projektu), Arhiva Nationala de Filme (Bukurešť), Centre National du Cinéma et de l'Image Animée-Archives françaises du film (Bois d'Arcy), Cinecittà Luce S.p.A (Řím), Cinémathèque Royale de Belgique (Brusel), Cineteca del Friuli (Gemona), Fondazione Cineteca di Bologna, CNR-ISTI (Pisa; hlavní technologický partner projektu), Det Danske Filminstitut (Kodaň), Deutsche Kinemathek-Museum für Film und Fernsehen (Berlín), Deutsches Filminstitut — DIF e.V. (Frankfurt n. Mohanem), Eesti Filmiarhiiv (Tallinn), EYE Film Instituut Nederland (Amsterdam), Filmarchiv Austria (Víděň), Filmoteca Española (Madrid), Fondazione Cineteca Italiana (Milán), Fraunhofer IIS (Erlangen; poradce a poskytovatel softwaru a know-how při postprodukčním zpracování digitalizovaných filmů), Imperial War Museum (Londýn), Institut Valencià de l'Audiovisual i de la Cinematografia, IVAC (Valencie), Jugoslovenska Kinoteka (Bělehrad), Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet, (Budapešť), Národní filmový archiv (Praha), Nasjonalbiblioteket (Oslo), Österreichisches Filmmuseum (Víděň), reelport GmbH (Kolín n. Rýnem; spolupráce na zpřístupnění digitalizovaných filmů), Research and Innovation Centre in Information, Communication and Knowledge Technologies, Athena — ARC, (Athény; tvorba a implementace „virtual exhibition“).

Obdobně jako v případě předchozího projektu byla i nyní aplikována již osvědčená metoda „pra-

covních balíčků“ a jejich institucionálních lídrů.⁹⁾ WP 1 se koncentroval na tematický výběr filmových materiálů k digitalizaci a eliminaci případných duplicít mezi tituly navrhovanými jednotlivými institucemi. V rámci tohoto WP pak probíhalo i administrativní monitorování jednotlivých fází digitalizačního procesu.

Cílem WP 2 byl fyzický výběr nejcelistvějších a zároveň technicky nejlépe disponovaných filmových kopií jednotlivých titulů k digitalizaci a realizace přípravných procesů před samotnou digitalizací — fyzická selekce, ultrazvukové čištění filmových kopií a stanovení optimálního postupu digitalizace dle zásad „best practise“.

Náplní WP 3 byl samotný proces konverze filmových materiálů do digitální podoby v rozlišení HD nebo 2K. Není žádným tajemstvím, že se jedná o finančně a technologicky náročnou proceduru. Digitalizační zařízení provozuje ve vlastní režii jen minoritní část archivů či filmoték, valná většina partnerů využívala služby externích dodavatelů vybraných na základě výběrových řízení v souladu s platnými národními legislativními předpisy.

WP 4 komplexně řešil následné postprodukční zpracování digitalizovaného filmového materiálu — Master Archive Package (dále jen MAP). Prostřednictvím specializovaných softwarových aplikací¹⁰⁾ byly z MAP vytvářeny verze s nižším rozlišením určené pro online streaming ve webovém prostředí. Archivům a filmotékám, které nedisponují dostatečnou kapacitou vlastních serverů, poskytl technickou podporu při zpřístupňování digitalizovaných filmů reelport GmbH.

Digitalizace a zpřístupnění ne-filmových materiálů — fotografií, plakátů a textových dokumen-

8) Podrobněji viz: http://ec.europa.eu/information_society/activities/ict_psp/about/index_en.htm.

9) WP 1 (Det Danske Filminstitut): Content selection and monitoring; WP 2 (Det Danske Filminstitut): Digitisation planning, preparation and best practice; WP 3 (EYE): Transfer and mastering film to digital format; WP 4 (Cinémathèque Royale de Belgique): Ingest, encoding and access; WP 5 (Deutsches Filminstitut): Digitisation and delivery of non-film material; WP 6 (CNR-ISTI): Interoperability with EFG and Europeana; WP 7 (Athena): Virtual exhibition; WP 8 (ACE): Dissemination and awareness; WP 9 (Deutsches Filminstitut): Co-ordination and management.

10) Fraunhofer IIS poskytl bezplatně pro potřeby projektu vlastní softwarovou aplikaci Curator Archive Suite, kterou řada partnerů využila.

tů — byla hlavním úkolem WP 5. Po převedení do digitální podoby v souladu s „best practice“ a katalogizaci v lokálním content management systému jednotlivých archivů byly na portálu dostupné náhledové verze digitalizovaných dokumentů společně s obsahovými metadaty a s prolinky k verzím s vyšším rozlišením, přístupným přímo na stránkách mateřských institucí.

WP 6 těžil z postupů zavedených a otestovaných již v projektu EFG a zajišťoval proces zpřístupnění veškerých digitalizovaných dokumentů na portálu EFG a Europeana s využitím exportu metadat prostřednictvím protokolu OAI-PMH.

V rámci WP 7 byla vytvořena řada tematicky zaměřených „virtuálních přehlídek“ (virtual exhibitions) složených z kontextualizujících kurátorských textů, signifikantních klipů a reprezentativních ne-filmových materiálů (plakáty a fotografie). Život v zákopech, dění v zázemí, v domácnostech, události v koloniích, válka a válečná technika, válečná zranění a rekonvalescence, soudobá filmová produkce, film a propaganda — to jsou některé z tematických okruhů, které přinášejí detailnější pohled nejen na různé aspekty první světové války, ale rovněž i na dobový filmový průmysl a obecnost.

WP 8 zajišťoval propagaci projektu — jak prostřednictvím pravidelné aktualizace webové stránky projektu, tak prostřednictvím domovských webových stránek zúčastněných institucí a tiskových materiálů. O propagaci projektu se zároveň aktivně starali jednotliví partneři formou konferenčních prezentací, tištěných příspěvků a filmových přehlídek.¹¹⁾

WP 9 pak řešil nezbytné administrativní záležitosti a činnosti související s koordinací a řízením projektu.

Na konci ledna 2014, v předvečer stého výročí začátku první světové války a necelý měsíc před

ukončením financování projektu z finančních zdrojů EU, bylo možné prostřednictvím webových stránek www.europeanfilmgateway.eu zhlédnout drtivou většinu filmů z celkové plánované délky 650 hodin (více než 2 000 titulů) a studovat velkou část z dalších 5 600 dokumentů — fotografií, cenzurních lístků, plakátů, filmových programů a textových dokumentů. Digitalizované filmy „z první světové války“ a „o první světové válce“ pokrývají pestrou škálu všech kategorií souvisejících s tématem: týdeníky, propagandistické a protiválečné filmy, dokumentární i hrané. Nezbyvá, než si přát, aby se velké pracovní úsilí řady evropských filmových archivů a filmoték odrazilo i ve zvyšující se návštěvnosti portálu. Nadcházející stoleté výročí první světové války se zdá být velkým příslibem.

Tomáš Lachman

11) Viz např. tematicky orientované projekce v rámci programu festivalů „Il Cinema Ritrovato“ v Bologni, „Le Giornate del Cinema Muto“ v Pordenone, jako zvláštní bod programu konference „Unlocking Sources — The First World War online & Europeana“ v Berlíně nebo projekce klipů během „Europeana 1914–1918 Collection Days“ v mnoha evropských zemích.